

MAGYARORSZÁG MŰVELTSÉGI ÁLLAPOTAI AZ 1880-KI NÉPSZÁMLÁLÁS SZERINT.

Az állam legértékesebb része kétségkívül a népesség és az abban rejlő intellectualis erő; ennek szellemi és anyagi jólétét lehetőleg előmozdítani, míg egyrészt kötelessége az államnak, úgy másrészt legszebb föladata is, mert csakis e két tényező gondos ápolása mellett virulhat egy nemzet, boldogulhatnak népei.

Hazánk, mely évszázadokon át élethalál-harczot vívott létfontartásáért, nem vala képes egyenközüen haladni az óriási léptekben megindult nyugati civilisatióval és csak a múlt század végén látjuk ébredezni a szunnyadozó erőket, hogy az előbb csak szórványosan jelentkező polgárosodási törekvések a jelen század első tizedeiben országos mozgalommá alakuljanak, mely a múlt bajait ma már részben orvosolta, részben a javulást lehetővé tette.

Ez örömdetes körülményt csakis fokozta azon politikai nagy átalakulás, mely 1867. év elején felelős magyar miniszterium kezébe juttatá Magyarország kormányát, mert ez új korszak, míg egyrészt helyreállítván hazánk alkotmányát, megszüntette a politikai létért való küzdelmünket, úgy másrészt lehetővé tette, hogy önkormányzatunk kiterjeszthette egész figyelmét a nemzeti élet minden ágára és ha az eredmények itt-ott nem is volnának képesek vérmes reményeinket kielégíteni, egyet azonban mégis konstatalhatunk, hogy legalább népünk műveltségi állapotainak emelésére sok üdvös intézkedés foganatosított és az e téren észlelhető örömdetes haladást csak a vak elfogultság nem látja.

Műveltségi állapotaink kutatásánál statistikailag alig

mehetünk túl népességünk olvasni-írni tudásának megállapításánál, mert a műveltség egyéb fokai számszerint nem igen mutathatók ki. Ezekre legföljebb következtethetünk egy vagy más közművelődési tényező szorgos kutatása, vizsgálása közben, minők névszerint a népiskolák, magasabb tanintézetek és egyetemek látogatottsága, kulturintézményeink növekedése stb. stb.

De az olvasni-írni tudás kiderítése is, mely nélkül a legkezdetlegesebb műveltség megszerzése alig képzelhető, általában is, de különösen hazánk közoktatási ügyeinek jelen átmeneti korszakában, már magában véve is eléggé alkalmas eszköz arra, hogy legalább a lakosság nagy zömének műveltségi fokát megítélhessük, és e viszony ismételt kiderítése az esetleges haladást vagy hanyatlást is híven tükrözi vissza.

Ugyancsak e szempontok vezérelték az országos statisztikai hivatal nagyérdemű vezetőjét, dr. Keleti Károlyt, midőn már az 1870-diki számlálás alkalmával az olvasni-írni tudás és nem tudás kérdését fölvette. De különben e viszony kiderítését a nemzetközi statisztikai congressusok is ajánlják. Így nevezetesen az 1872-ben Szent-Pétervárott ülésezett congressus, melyen hazánk is képviselve volt, csak az előbbieket szellemében járt el, midőn határozatilag kimondta, hogy népszámlálások alkalmával kiderítendő minden egyénre nézve, tud-e az illető olvasni-írni, vagy csak olvasni, vagy egyiket sem, mely határozatot az ezen congressusnak 1873 augusztus havában Bécsben összeült állandó bizottsága még azzal toldotta meg, hogy e viszony még a korral is kombinálendő, mert csak így constatalható, vajon a műveltségi állapotok hanyatlottak, avagy javúltak-e bizonyos időszakban?

Magyarország tehát, midőn a legutóbb (1880) megejtett számlálás eredményei szerint, az olvasni-írni tudás vagy nem tudást a korral is kombinálta, a nemzetközi határozatoknak teljesen eleget tett és tekintve, hogy a számlálás módszere által e viszonyt még a vallásfelekezet és anyanyelvvel is összevethetővé tette, mi nem tekintve azt, hogy polyglott és sok vallású országunkban megbecsülhetetlen adatokat szolgáltat, még abba a kitüntető helyzetbe is juttatá országunkat, hogy a civilizált világban e teren ma még egyedül állunk. Mert Belgiumban és Irhonban, eddig csak a korral (az utóbbi országban a vallásfelekezetekkel is) történtek összevetések; Francia-

országban, Olaszországban, az Egyesült Államokban és legújabban Ausztriában pedig csak az olvasni-írni tudás viszonya egyszerűen, minden combináció nélkül derítettett ki, sőt Németországban, Poroszország kivételével, mely a 10 éven fölüli lakosság e viszonyát kiderítette, e téren épen semmi fölvétel sem eszközöltetett.

Ezek előrebocsátása után, most már áttérhetünk a legutóbbi népszámlálás által nyújtott adatok részletes ismertetésére.

Volt pedig e szerint Magyarországon (Horvát-Szlavonországok és a volt határörvidék nélkül) :

	férfi	nő	összesen
olvasni-írni tudó	2.892,784	2.097,120	4.989,904
csak olvasni «	232,149	661,708	893,857
egyiket sem «	3.624,713	4.220,148	7.844,861
együtt	6.749,646	6.978,976	13.728,622

E számok, tekintve, hogy bennök foglaltatik az oly korévekben levő gyermekek száma is, kik ez ismereteket zsenge koruknál fogva el sem sajátíthatták, még nem nyújtják hű képét műveltségi állapotainknak, szükséges tehát, hogy ezek számát e viszony kiderítésénél figyelmen kívül hagyjuk.

Az 1868. évi XXVIII. t. cz. értelmében járunk el, mely betöltött hat évvel rendeli el az iskoláztatást, ha először is a lakosság e részét az összes népesség számából leütjük. És tekintve, hogy népiskoláinkban, az első évben nem tanulhatják meg a gyermekek a szükséges ismereteket, indokoltnak látszik, ha csak a 7 éven fölüli népességet vesszük számba.

Ez pedig volt :

férfi	5.309,009
nő	5.535,208
együtt	10.844,217

Ezekkel vetve most már össze a fentebbi számokat, vagyis levonván a 7 éven alúli gyermekeket a sem olvasni sem írni nem tudók számából, következő eredményhez jutunk. Könnyebb áttekintés végett minden egyes viszony mellé a megfelelő százalékokat is kitüntetjük.

olvasni-írni tud...	...	...	...	{ férfi 2.892,784 = 54·9 százalék
				{ nő 2.097,120 = 37·89 „
				együtt 4.989,904 átlag 46·02 százalék
csak olvasni tud	...	...	...	{ férfi 232,149 = 4·37 százalék
				{ nő 661,708 = 11·95 „
				együtt 893,857 átlag 8·24 százalék
sem írni, sem olvasni nem tud				{ férfi 2.184,076 = 41·14 százalék
				{ nő 2.776,380 = 50·16 „
				együtt 4.960,456 átlag 45·74 százalék*)

E számok, míg egyrészt népünk műveltségi állapotairól hű képet nyújtanak, másrészt szomorúan illusztrálják a nagy különbséget is, mely a férfi- és nő-népesség között műveltség tekintetében létezik.

Látjuk ugyanis, hogy míg a férfiaknál a sem írni sem olvasni nem tudók száma csak 41·14 százalékot tesz, a nőknel ezek száma már 50·16 százalékra emelkedik, vagyis a nők 9 százalékkal múlják fölül a férfiak azon részét, kik semmifele, vagy legalább is eredménytelen iskoláztatásban részesültek. E sajnos körülményt illusztrálja a vallás és közoktatási miniszteriumnak a népiskolák állapotáról legújabban kiadott jelentése is, mely szerint a tanköteles gyermekek közül a fiúknak 80, a leányoknak ellenben 74 százaléka látogatja még ma is tényleg az iskolákat.

*) *Jegyzet.* Az alábbi táblázatokban a külföldön kiderített hasonló viszonyokat vetjük egybe, csakhogy ezen fölvételek eltérők a miénktől és így szükséges volt a kiderített százalékszámokat azokhoz alkalmazni. E szerint volt az összes népességet tekintve:

	(1866)	(1871)	
	Belgium	Olaszország	Magyarország
olvasni-írni, vagy csak olvasni tudó	{ férfi 49·9	32·9	46·2
	{ nő 44·5	21·1	39·5
	együtt 47·1	27·0	42·9
sem olvasni, sem írni nem tudó	{ férfi 50·1	67·1	53·8
	{ nő 55·5	78·9	60·5
	együtt 52·9	73·0	57·1

Az öt éven fölüli népességnél:

	(1871)	
	Irlandban	Magyarországon
olvasni-írni tud	49·3	43·5
csak olvasni tud	17·3	7·8
egyiket sem tud	33·4	48·7

E viszony azonban még kedvezőtlenebbé válik, ha az olvasni-írni tudó férfiakat és nőket hasonlítjuk össze; itt a különbség már 17 százalékra emelkedik a férfiak javára. Ez utóbbi különbség mindenesetre a leányiskolák gyöngébb voltában keresendő, mit már azon körülmény is bizonyít, hogy a csak olvasni tudók száma a férfiaknál 4·37, a nőknél 11·95 százalékra megy, tehát 7 százalékkal csekélyebb a nőknek azon része, kik kerekébb műveltségnek örvendhetnek. Azon körülmény előtt sem húnyhatunk azonban szemet, hogy az iskolaköteles leánygyermek a háztartásnál, főleg kisebb testvéreik gondozására, inkább igénybe vétetvén, iskolába vagy épen nem, vagy csak oly rövid időre bocsáttatnak, hogy az alatt az olvasást valamennyire, de az írást már nem képesek elsajátítani.

Mint fentebb kimutattuk, az összes népesség közel 46 százaléka még sem írni, sem olvasni nem tud. Ez elég föltűnő szám helyes megítéléséhez azonban szükséges, hogy ismerjük azon tényezőket is, melyek leginkább hivatva vannak e téren kedvezőbb eredményeket létrehozni. Legfontosabb tényező kétséggkívül az elemi oktatás, vagyis a népiskolák, és miután ezeknek közel 89 százaléka ma még az egyes hitfelekezetek kezében van, első sorban szükséges, hogy az olvasni-írni tudás viszonyát az egyes hitfelekezetek és a mennyiben a lakosság nemzetisége is befolyással van az iskola minőségére, ez utóbbiak szerint is részletezzük, mely combinatio, mint már említém, az utolsó népszámlálás alkalmával tényleg keresztül is vitetett.

Mielőtt azonban e két tényező hatását közelebről ismertetnők, előre bocsátom az egyes törvényhatóságok területén kiderített ez adatokat, az egyes törvényhatóságok is fontos tényezők lévén népünk művelődési állapotára nézve; legalább szükséges volna, hogy a törvény által nyújtott ebbeli hatáskörüket érvényesítsék.

Legtanúlságosabban járunk el, ha a megyéket oly sorszám szerint jegyezzük, mely őket a sem írni, sem olvasni nem tudók minél csekélyebb száma szerint megilleti. Kiemelvén ez által azon megyéket, melyeknek területén a népnevelés ügye legjobban föl van karolva, követendő példát nyújtunk egyúttal a sorrend végén levő megyéknek is.

E sorozásnál az egy-egy megye területén fekvő városok is a megyével együttesen vannak kitüntetve.

A megyék sorrendje a föntebbiek szerint ime a következő :

Sem írni, sem olvasni nem tud

sorszám	átlagban	sorszám	átlagban
1. Moson	12.2	33. Csanád	45.0
2. Sopron	13.9	34. Heves	45.1
3. Gömör	18.2	35. Nagy-Küküllő	46.8
4. Győr	21.0	36. Bács-Bodrogh	48.5
5. Torna	22.0	37. Trencsén	48.9
6. Komárom	22.4	38. Szabolcs	51.7
7. Vas	22.6	39. Udvarhely	52.5
8. Veszprém	22.8	40. Zemplén	52.6
9. Pozsony	23.6	41. Szeben	53.7
10. Liptó	23.9	42. Bihar	54.5
11. Tolna	24.0	43. Sáros	54.9
12. Hont	24.4	44. Temes	56.6
13. Fehér	24.7	45. Torontál	57.0
14. Békés	26.0	46. Háromszék	57.3
15. Hajdu	26.0	47. Szatmár	58.9
16. Pest-Pilis-Solt-Kis-Kunm.	28.5	48. Beregh	63.0
17. Turóc	28.6	49. Ung	63.9
18. Esztergom	28.7	50. Maros-Torda	66.0
19. Nógrád	28.9	51. Csik	66.8
20. Zólyom	29.0	52. Besztercze-Naszód	67.2
21. Bars	29.7	53. Ugocsa	71.2
22. Nyitra	30.9	54. Kis-Küküllő	72.0
23. Somogy	31.9	55. Arad	72.3
24. Árva	32.9	56. Fogaras	74.0
25. Baranya	33.1	57. Krassó-Szörény	74.1
26. Szepes	33.3	58. Kolozs	75.1
27. Borsod	33.8	59. Szilágy	76.4
28. Jász-Nagy-Kun-Szolnok	34.9	60. Torda-Aranyos	81.5
29. Abauj	36.0	61. Alsó-Fehér	81.8
30. Brassó	36.8	62. Hunyad	83.4
31. Csongrád	41.8	63. Marmaros	84.7
32. Zala	44.1	64. Szolnok-Doboka	86.8

E sorrendet, ha az 1870-dik évben, *Keleti Hazánk és Népe* című, méltó föltünést keltett művében kitüntetett hason sorozással egybevetjük, majdnem egyformának találjuk, és nem tekintve az azóta foganatosított megyei rendezés által is szükségessé vált eltéréseket, csakis az egyes megyeknél kitüntetett százalékok változtak, mit azonban az általános javulás idéz elő. Így például Mosonmegye ott is első helyen áll, csak-hogy 1870-ben az olvasni-írni nem tudók százaléka 16.8 százalék volt, ma már csak 12.2 százalék, tehát a javulás 4.6

százalék. A második megye 1870-ben Sopron volt, 22·1 százalékkal, ma is ez a második, csak hogy a javulás itt már 9 százalék. Így tovább is eszközölhetők az összehasonlítások, mindenütt csak örvendetes javulás jeleivel találkozván.

Avagy nem lehet-e azt javulásnak mondani, hogy míg 1870-ben az olvasni-írni nem tudók száma közel hat megyében a 90 százalékot meghaladta, úgy ma, tíz év múlva, ilyen megye többé egy sincs.

Nem csekély azon különbség sem, mely a városi és vidéki (falusi) népesség műveltségi állapotai közt észlelhető. Elismert tény, hogy magasabb műveltség fejlesztésére szükséges bizonyos népsűrűség is, mert oly népesség, mely szétszórta, nagy területen lakik egymás mellett, csak nehezen sajátíthatja el a szellemi műveltség azon fokát, melyet a városi pezsgő élet és folytonos együttlét már magában rejt. Azonkívül a vidéki népesség nemcsak, hogy a műveltség elsajátítására kevesebb eszközzel rendelkezik, hanem már foglalkozásánál fogva is rosszabbul van situálva, mert munkakörét nem képes saját kénye-kedve szerint választani, hanem szükségkép kell, hogy alávesse magát az adott körülményeknek.

Az eltérést a városi és vidéki népesség között műveltség tekintetében a következő számok mutatják:

E szerint volt:

	vidéki	népesség	városi *
olvasni, írni tudó...	f férfi 2.272,065 = 50·8%	620,719 = 74·1%	
	nő 1.576,998 = 34·1 "	520,122 = 57·3 "	
	együtt 3.849,063 = 42·3%	1.140,841 = 65·4%	
csak olvasni tudó	f férfi 218,146 = 4·9%	14,003 = 1·7%	
	nő 611,915 = 13·2 "	49,793 = 5·5 "	
	együtt 830,061 = 9·1%	63,796 = 3·7%	
sem olv., sem írni nem tudó	f férfi 1.980,833 = 44·3%	203,243 = 24·2%	
	nő 2.439,004 = 52·7 "	337,376 = 37·2 "	
	együtt 4.419,837 = 48·6%	540,619 = 30·9%	

*) Olaszországban e viszony következően áll:

	vidéki	városi
olvasni-írni és olvasni tud	f férfi 32·0	49·9
	nő 19·0	39·3
nem tud egyiket sem	f férfi 68·0	50·1
	nő 81·0	60·7

A városi népességben tehát az írni-olvasni tudók száma 23 százalékkal haladja meg a vidéki népességben hasonló műveltségi fokon állók számát. Ez eléggé mutatja a városok műveltségi túlsúlyát s hangosan szól a mellett, hogy a népanyagnak intelligensebb, tehát becseesebb része, a városi népességben rejlik.

Hazafiúi örömmel constatálom ez eredményt, mert a mint Keleti a nemzetiségi viszonyokról tartott nagybecsű értekezésében is kimutatta, a magyarság míg a vidéki népességnek csak 49 százalékát, addig a városinak 62 százalékát képezi. Az intelligens s a művelődésben folyvást és gyors léptekkel haladó városi elem tehát legnagyobb részt magyar s iskoláinkban erős garanciát birunk arra nézve, hogy jövőben még inkább az lesz; haladása a magyarság haladása s ha ez műveltség tekintetében most még hazánk nemzetiségei közt csak a második helyet foglalja el, a német anyanyelvű honpolgároknak engedvén az elsőséget, de remélhető, hogy a városi népességben rejlő ereje segítségével a legközelebbi népszámlálásig föl fogja magát küzdeni az első helyre, mely őt politikai állásánál fogva is megilleti.

Ezek után áttérhetünk most már a nép műveltségi állapotait leghathatósabban befolyásoló két tényezőnek, érttem az anyanyelv és hitfelekezetnek a népiskolákra való hatásának részletes ismertetésére.

Összevetvén tehát az olvasni-írni tudás viszonyát az anyanyelvvel, a főnyelvcsoporthoz szerint a következő eredményekre jutunk:

	olvasni-írni tud	csak olvasni tud	egyiket sem tud
magyar	2.860,751 = 46·41°.	439,956 = 7·13°.	2.864,381 = 46·46°.
német	1.065,813 = 59·27 *	103,008 = 5·72 *	629,552 = 35·01 *
tót	610,883 = 34·12 *	280,315 = 15·65 *	899,278 = 50·23 *
oláh	222,114 = 9·55 *	19,362 = 0·83 *	2.082,312 = 89·62 *
ruthén	25,554 = 7·46 *	17,992 = 5·25 *	298,805 = 87·29 *
horvát-szerb	150,714 = 24·88 *	20,507 = 3·38 *	434,504 = 71·74 *

Míg tehát a német anyanyelvű lakosság közül csak 35, a magyarok közül 46 és a tót ajkúaknak 50 százaléka nem tud sem olvasni, sem írni, addig a horvát-szerbeknél ezek száma már 71, a rutheneknél 87, az oláhoknál éppen 89 százaléka rúg, vagyis 100 oláh anyanyelvű közül 89 teljesen nélkülözi az iskolai nevelést.

Szomorú adatok ezek, bárha tanúlságul szolgálnának arra, hogy a nép üdvét állítólag szívükön hordó nemzetiségi vezérferfiak, ne fajgyűlölséget és hiú ábrándokat ébreszsenek azok lelkületében, kik a műveltség ily alantas fokán állanak, hanem igyekezzenek nyelvrokonaik művelődési állapotain minél előbb és hathatósabban segíteni. E téren bizonyára támogatni fogja őket a kormány, a nemzet és alighanem nagyobb hálára is kötelezik magoknak az utókort, ha e téren érvényesítik befolyásukat, mert ma már műveltség nélkül elten-gődhetnek ugyan, de művelt állam polgárai közt állást nem foglalhatnak soha.

Nem kevésbé figyelemre méltó adatokat nyújt a leg-utóbbi számlálás, ha az egyes hitfelekezeteket összevetjük az olvasni-írni tudás viszonyaival.

Itt is csak a főbb hitvallásokat tartván szem előtt, azt látjuk, hogy:

	olvasni-írni tud	csak olvasni tud	egyiket sem tud
rom. kath.	2.558,968 = 39·47 ^o „	601,512 = 9·28 ^o „	3.322,115 = 51·25 ^o „
görög „	133,795 = 9·00 „	48,077 = 3·25 „	1.304,726 = 87·75 „
görög-keleti	253,255 = 13·07 „	12,696 = 0·66 „	1.671,154 = 86·27 „
ágost. evang.	626,317 = 56·55 „	105,527 = 9·53 „	375,671 = 33·92 „
helvét „	1.034,970 = 51·15 „	112,687 = 5·57 „	875,600 = 43·28 „
unitárius	20.199 = 36·21 „	1,943 = 3·48 „	33,645 = 60·31 „
zsidó	356,818 = 57·12 „	10,747 = 1·72 „	257,172 = 41·16 „

Itt tehát ismét csak a görög kath. és görög keleti hitfelekezettel bíró népesség az, mely föltűnő kedvezőtlen műveltségi állapotokat tüntet elő, szomorú illusztrálásul annak, mit az anyanyelvénél már elmondottunk, mert mint a népszámlálás adatai bizonyítják, a görög katolikusoknak 57 százaléka oláh, 22 százaléka pedig ruthén anyanyelvű, a görög keletieknek pedig 75 százaléka oláh, 19 százaléka pedig horvát-szerb anyanyelvű.

Hogy azonban e szomorú állapotoknak egyedül magok a hitfelekezetek az okai, bizonyítja a közoktatási miniszteriumnak 1880 január 13-án 32225. sz. a. kelt rendelete is, mely így hangzik: „Több oldalról vett hivatalos jelentésekből tudomásomra jutott, miképen a görög katolikus és görög keleti hitközségek közül a tanítói állomásokat a csekélyebb fizetésért vállalkozó egyénekkel, tekintet nélkül azok képzettségére, töltik be stb.»

Ily oktatási módszer mellett természetesen nem is várhatunk egyebet; és addig nem is remélhetünk javulást, míg a kormány erélyesen nem intézkedik, hogy ily hitfelekezetek kezéből mielőbb kivéssék a népoktatás ügye, hogy azt maga vegye kezébe és minden erővel hasson jobb állapotok létrehozására.

A mily szomorúak e két hitfelekezet műveltségi állapota, ép oly kedvezőek a két evangélikus hitfelekezetnél elért eredmények, fenyesen illusztrálván ezeknek általában ismert jó népiskoláit és bizonyítván azt is, hogy nem mindig és minden körülmények között szükséges a hitfelekezeti iskolákat községivé vagy államivá átalakítani. A zsidók is eléggé kedvezően vannak situálva, mert az összes népesség 57 százaléka tud olvasni és írni, e kedvező körülmény azonban korántsem tulajdonítható a hitfelekezeti iskolák jó voltának, mert 1869 óta 600 zsidó iskola töröltetett el, és így a zsidók legnagyobb része az egyéb hitfelekezetek iskoláit, természetesen a legjobbakat kiszemelve, látogatják. Figyelembe veendő azon körülmény is, hogy a zsidók úgynevezett köznéppel nem bírnak, és így természetesen a legjobban lehetnek műveltség tekintetében situálva.

A fentebb elősoroltakból népünk mai műveltségi állapotairól nyerhetünk ugyan hű képet, de nem vagyunk képesek még tüzetesen megítélni, vajon javultak-e e viszonyok és ha igen, arányban állanak-e a hozott áldozatok az elért eredményekkel, avagy sem? E kérdés megvilágítása pedig már csak azért is indokoltnak látszik, mert míg 1869-ben az iskolák főtartására 3.760,123 forint lett fordítva, úgy e kiadás már 1880-ban 10.057,149 frtra rúgott, tehát 6.297,026 frttal szaporodott. Legigazságosabban feleletet nyerünk, ha az 1870. és 1880. években végrehajtott népszámlálás ebbeli adatait egybevetjük. — E szerint volt:

	(1870)	(1880)
olvasni, írni tudó	$\left\{ \begin{array}{l} \text{férfi} \ 2.292,149 = 42.44\% \\ \text{nő} \ 1.432,196 = 26.04\% \\ \text{együtt} \ 3.724,345 = 34.17\% \end{array} \right.$	$\left\{ \begin{array}{l} 2.892,784 = 54.49\% \\ 2.097,120 = 37.89\% \\ 4.989,904 = 46.02\% \end{array} \right.$
csak olvasni tudó	$\left\{ \begin{array}{l} \text{férfi} \ 433,866 = 8.63\% \\ \text{nő} \ 876,175 = 15.93\% \\ \text{együtt} \ 1.310,041 = 12.02\% \end{array} \right.$	$\left\{ \begin{array}{l} 232,149 = 4.37\% \\ 661,708 = 11.95\% \\ 893,857 = 8.24\% \end{array} \right.$
sem írni, sem olvasni nem tudó	$\left\{ \begin{array}{l} \text{férfi} \ 2.674,857 = 49.53\% \\ \text{nő} \ 3.190,974 = 58.03\% \\ \text{együtt} \ 5.865,831 = 53.81\% \end{array} \right.$	$\left\{ \begin{array}{l} 2.184,076 = 41.14\% \\ 2.776,380 = 50.16\% \\ 4.960,456 = 45.74\% \end{array} \right.$

Ez összehasonlításból is kitűnik, hogy rövid tíz évi időszakban míg a sem írni, sem olvasni nem tudók száma 8 százalékkal szállt alá,* addig az olvasni-írni tudók száma közel 12 százalékkal emelkedett, nem kevésbé öröndetes azon körülmény is, hogy a félneveltetésben részesültek, vagyis a csak olvasni tudók száma 4 százalékkal kevesbedett.

Igazolásul a mondottaknak, fölemlítjük még azt is, hogy 1869-ben 13,798 népiskola volt, 1880-ban ezek száma már 15,824-re emelkedett, vagyis 2026-tal szaporodott, úgyszintén míg 1869-ben a tanköteleseknek csak 50·72 százaléka járt tényleg iskolába, addig 1880-ban ezek száma 77·22 százalékra emelkedett.

A főtebbiek constatalják a haladást; ha már most az olvasni-írni tudás viszonyát a korról is összevetjük, ki fog az is derülni, mely években javultak leginkább műveltségi állapotaink? Az alábbi százalék-számok a megfelelő korévekben levő népességgel való összevetésből erednek, lehetővé téve ez által, hogy az összehasonlítást az egyes koréveken belül eszközöljük.

Az olvasni-írni tudás összevetve a korról

K o r	írni, olvasni tud		csak olvasni tud		sem írni, sem olvasni nem tud	
	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő
6—10 éves	73·58	64·51	5·36	6·46	21·06	29·03
11—15 „	61·98	53·19	3·05	5·76	34·97	41·05
16—20 „	57·60	45·62	3·55	8·71	38·85	45·67
21—30 „	55·32	38·39	3·96	12·00	40·72	49·61
31—40 „	52·63	31·43	4·51	14·35	42·86	54·22
41—50 „	48·00	25·94	4·83	15·83	47·17	58·23
51—60 „	44·28	22·07	5·35	16·57	50·37	61·36
60 éven felüli	41·19	20·88	5·67	16·53	53·14	62·59
ismeretlen koru	35·60	26·60	2·37	6·70	62·03	66·70

Az első korosztály, vagyis a 0—6 éven aluliaktól nem kívánhatja senki, hogy olvasni-írni tudjanak s így ott per centuatióról szó sem lehet. Szintűgy a már említett indokoknál fogva a 6—10 évesek korából is levonandó volt a hét éven

* Irthonban e viszony ekként javult:

1841. évben 53% , 1851. évben 47% ,

1861. évben 38·7% , 1871. évben 33·4%-ra

szállt alá az olvasni-írni nem tudók száma.

alúliak száma, miből következőleg a fentebbi százalékok alakultak.

A művelődés folytonos terjedése ez összeállításból eléggé kitűnik és bátran kockáztathatjuk azon állítást, hogy Magyarország műveltségi állapotai, — összehasonlítva a múlttal — nemcsak folytonos haladásról tanúskodnak; de ha a megkezdett úton tovább haladunk, nem fogunk messze állani a legújabb kor modern államaiban föllelhető műveltségi állapotoktól sem.

Vagy nem elég bizonyítéka-e állításomnak azon szép eredmény, hogy az olvasni-írni nem tudók százaléka a 60 éven fölülí férfiaknál 53·14, a nőknél épen 62·59 százalékot tett. úgy az évről évre javulva, a 11—15 éveseknél már csak 34·97, illetve 41·05 százalékot tesz, mely viszony a legfiatalabb generációnál már csak 21·06, illetőleg 29·03 százalékra száll alá.

És míg azon örvendetes tény, hogy műveltségi állapotaink rövid tíz év alatti időközben 12 százalékkal és alig egy fél századot meghaladó időszakban 32 százalékkal javultak, minden igaz honfi kebelében őszinte meglepedést szül, úgy bizonyára csak serkenteni fog mindenkit arra is, hogy kiki tehetsége szerint járuljon ahhoz, miszerint a legközelebbi népszámlálás már Magyarország összes lakóit a műveltség lehető legmagasabb fokán találja; mert ma már csak a műveltség biztosítja az államok létét és ha így haladunk, mint eddig, bizonyára teljesedni fog a legnagyobb magyar ama jóslatszerű mondása: «Magyarország nem volt, hanem lesz!»

JEKELFALUSSY JÓZSEF.